

१५. माया-मित्रता संहारक

सरलता आत्माको भूषण हो । भगवान् महावीरले भन्नुभयो- 'सोही उज्जय भुयस्स धम्मो सुद्धस्य चिट्ठह ।' अर्थात् सत्यबाट शुद्ध बनेको सरल आत्मामा नै धर्म बस्दछ । सरलतालाई नष्ट गर्ने मानको नाममा हो- माया । छलकपट आदिलाई माया भनिन्छ । मायाको अर्थ हो- हाम्रो मन-वचन शरीरले अलग-अलग कार्य गर्नु । मायाचारी व्यक्तिले मनमा जे सोच्दछ, वचनले भन्दैन । शरीरले अलग-अलग काम गर्नु मायाचार हो ।

यो खराब प्रवृत्ति जब हामीमित्र आउँछ, तब व्यक्ति अरूलाई बेवकूफ बनाउने प्रयास गर्दछ । जुन प्रकारले चलचित्रमा रामको अभिनय गर्ने व्यक्तिले रामको संवाद बोल्दछ, तर मनबाट ऊ राम हुँदैन । त्यस्तै मायाचारी व्यक्ति मनबाट अर्कै हुन्छ, र शरीरबाट अर्कै । मन, वचन र कर्मबाट अलग-अलग कार्य गर्दछ ।

तीर्थंकर महावीरले भन्नुभयो- माया मित्राणी अर्थात् माया मित्रताको विनाश गर्दछ । परस्पर दुई हृदयको बीच कपट र धूर्तता कैचीको कार्य गर्दछ । विश्वासमाथि चोट पुऱ्याउने र आत्मालाई अशुद्ध पार्दछ । जीवनमा कपट, धोखाघडी, बेइमानी, हेराफेरी आदि गर्दै नीच गोत्रमा बाँधिन्छ । पहिला गरिएको पुण्यका कारण चालबाजी सफल किन नहोस् तर भविष्यमा भयंकर परिणाम लिएर आउनेछ । यसकारण कहिले पनि कपटको सहारा लिनुहुँदैन । मायावी व्यक्ति जतिसुकै धार्मिक क्रियाकलाप गरोस्, सरलता र शुद्धताको अभावमा सबै निरर्थक सिद्ध हुन्छ । किनभने मायाले हृदयको सरलतालाई नष्ट गर्दछ, र कुटिलतालाई आमन्त्रण गर्दछ । जहाँ हृदयमा कुटिलता आउँछ, त्यहाँ अन्य सद्गुणहरू हराउँछ । सरलता जीवनको गहना हो । सरल हृदयमा धर्मको वास हुन्छ । जसको आत्मा शुद्ध हुन्छ, त्यसैले धर्म साधनापथमा प्रगति गर्न सक्दछ । सरलताबाट जीवनमा सरलताको स्पर्श गर्दछ, र शुद्धताबाट आत्माको बन्धनबाट मुक्ति मिल्छ । यसकारण वक्रता, कुटिलता, धूर्तता आदि अवगुणहरूबाट टाढै रहनुपर्दछ ।

१६. मान-सम्मान

हाम्रा आत्माका चार शत्रु छन् । उनीहरूको नाम हो- क्रोध, मान, माया र लोभ । यसमा मानलाई सम्मान भने गरिन्छ । मानी व्यक्तिलाई समाजले स्वीकार गर्ने गरेको छ । पूर्वजन्मको पुण्यबाट नै व्यक्तिले पद र प्रतिभा प्राप्त गर्दछ । उनीहरूका सबै कार्य सम्पन्न पनि हुन्छन् ।

समाजमा जहाँ गए पनि सम्मान प्राप्त गर्दछन । समाजबाट प्राप्त सम्मानलाई खुसी भएर हर्षपूर्वक स्वीकार गर्छन । सम्मानित व्यक्ति समाजमा सम्मानित हुन्छन् । आज हाम्रो कर्मले क्रोधपत्र, मायापत्र, लोभपत्र कसैलाई प्रदान गरिंदैन । यस्ता पत्र कसैले स्वीकार पनि गर्दैन । किनभने कुनै पनि व्यक्ति आफूलाई रिसाहा, लोभी र कामी बनाउन चाहंदैन । यो मान-सम्मानको जालो हो, जुन व्यक्तिको अन्तरमनमा भित्र-भित्र रंगिएको हुन्छ ।

मानिसहरू पनि त्यसैलाई सम्मानित गरेर उसको हृदयमा रहेको मानलाई पोषण गर्ने गर्दछ । सम्मानित व्यक्ति आफूलाई गौरवशाली ठान्ने गर्दछ । तर, भगवान् महावीरको भनाइ छ- जबसम्म बाहिरी मान-सम्मानको चाहना तिम्रो मनभित्र हुन्छ, तबसम्म भागवत सत्ता प्राप्तिको मार्गमा प्रवेश हुन सक्दैन । सम्पूर्णरूपले मान-सम्मान प्राप्तिको लालसाबाट विमुख हुनु नै पूर्ण ज्ञान प्राप्त हुनु हो ।

बाहुबलीले भरत चक्रवर्तीलाई युद्धक्षेत्रमा पराजित गर्‍यो । तर, सम्मानको एक सानो फिल्लोले उनलाई ज्ञान प्राप्तिमा बाधा पुऱ्यायो । मानी व्यक्ति सधैं हात्तीमाथि सवारी चलाइरहेको हुन्छ ।

व्यक्तिले सम्पूर्ण भावनाहरू छोड्न सक्दछ तर सम्मानको चिँगारी हृदयमा दबाइराख्दछ, जब व्यक्तिको मान-सम्मान हुन्छ । यसको अभिप्राय यो हो कि हाम्रो मानरूपी विचारमाथि दृष्टिपात भइराखेको छ । यो सम्मानले जीवात्मालाई पतनको मार्गमा डोऱ्याइरहेको छ । उसले कहिलेकाहीं अरूलाई अपमान गर्न पछि पर्दैन । अगाडि आएकालाई अपेक्षापूर्वक हेर्न सुरू गर्छ । यसबाट जीवात्मा पापकर्ममा बाँधिन सुरू हुन्छ । पहिला गरिएका पुण्यकर्मलाई हटाउन थाल्दछ । अतः यसबाट बच्नु जरूरी छ ।

१७. नरकको द्वार : माया

हाम्रो जीवन सदगुणहरूले भरिएको छ । यदि यी सदगुणहरूमा ममता र आशक्ति आउँछ भने सारा जीवनका सदगुणहरू समाप्त हुन्छ । जस्तो प्रकारले दूधले भरिएको भागमा कागतीको थोपा मात्रले दूध विग्रन्छ । त्यस्तै प्रकारले ममताको थोरै भागले पनि सदगुणलाई सखाप पार्ने क्षमता राख्छ ।

आजकल धनले मायाको रूप लिएको छ । यस संसारमा धनका कारण बाबु-छोरामा, भाइ-भाइमा, आमा-छोरीमा, भाइ-बहिनीको सम्बन्धमा पर्खाल खडा गरेको छ । संसारमा चारैतिर माया र धनको खेल भइरहेको छ । माया छैन त उचित शिक्षा हुँदैन, राम्रो खानपान हुँदैन, रहनसहन हुँदैन, सामाजिक प्रतिष्ठा हुँदैन, जहाँ हेन्यो जनताले माया नै मायाको जालो देखिन्छ । आज धन नै ईश्वर बनेको छ । धन नै धर्म भएको छ, धन नै आमा-बाबु बन्न पुगेको छ । जहाँ धनको महत्व प्रमुख बन्न पुग्यो ।

माया यस्तो जाल हो, जहाँ मानिस फँस्दछ । मायाले मानिस बाहिर अर्को र भित्र अरू नै हुन्छ । बगुला हाँसजस्तो सेतो देखिन्छ तर भित्र ऊ कालो हुन्छ । एउटा खुट्टा उचालेर पानीनेर उभिएको हुन्छ, मानौं तपस्या गरिरहेको छ तर पानीमा माछा पौडनासाथ आफ्ना मुखको टुप्पाले उसलाई समात्छ । ज्ञानीहरू भन्दछन्- यसैको नाम माया हो । मुखले राम्रो वस्तु तर भित्र विष राख्नु ।

महाभारतको रणभूमिमा युधिष्ठिर र द्रोणाचार्यको युद्ध चलिरहेको थियो । श्रीकृष्णको सल्लाहमा धर्मराज युधिष्ठिरले अश्वत्थामा मर्त्यो भन्ने शब्दले द्रोणाचार्य सोध्दछन्- युधिष्ठिर साँचो-साँचो कुरा बताऊ । तब युधिष्ठिर भन्दछन्-

'अश्वत्थामा हतोहतः नरो वा कुंजरा वा !'

धर्मराज युधिष्ठिरद्वारा सानो असत्य कपटपूर्ण कुरा बोल्दा यो परिणाम भयो, उनको रथ जुन ४ अंगुल माथि दौडन्थ्यो, जमिनको लेबलमा आइपुग्यो ।

माया श्रेष्ठ व्यक्तिसँग पनि उसको महानता खोसेर उसलाई धरातल अथवा रसातलमा पुऱ्याइदिन्छ । यसकारण भनिएको छ-

‘माया करण्डी, नरकस्य हण्डी
तयो विखण्डी, सुकृतस्य भण्डी ।’

अर्थात् माया तपलाई खण्डन गर्न सक्ने, समस्त सत्कर्महरूलाई नष्ट गर्न सक्ने नरकको मार्ग देखाउने शक्ति हो ।

मायाचारी व्यक्तिलाई कसैले पनि विश्वास गर्दैनन् । कपटी व्यक्तिलाई कसैले पनि रूचाउँदैन । कपटीले कसैलाई पनि आफूतिर आर्कषित गर्न सक्दैन । प्रायः व्यक्ति अरूका लागि राम्रो बन्न नाटक गर्दछ । उसले सम्झन्छ- मैले अगाडिको मान्छेलाई ठगें । उसलाई धोका दिएँ । उसको आँखामा पर्दा हालें तर यो खेल धेरै समयसम्म चल्दैन, पर्दा अवश्य उठ्नेछ ।

माया एउटा तिखो काँडा हो, जसले हाम्रो आत्मालाई सताइरहन्छ, जस्तो प्रकारले कपासको बोरामा सल्केको सानो आगोले सबै जलाउँछ । त्यसैगरी एउटा मायाको कार्यले हाम्रो सद्गुणहरूलाई नष्ट पार्दछ । अतः मायाबाट बच्नुपर्दछ ।

१८. अरूको साहारा बन

असहाय, कमजोर व्यक्तिप्रति गरिएको दुर्व्यवहारले मान्छेलाई महापापको भागी बनाउँछ । तब उसले धर्मलाई धेरै टाढा राख्दछ । जब व्यक्तिसँग पैसा हुन्छ, तब सबै कुरा उसको साथ हुन्छ । राज्य पनि उसको, समाज पनि उसको । गरिब व्यक्तिप्रति छलकपट, बेइमानी गर्दै उसले यो भुल्दछ कि जुन परमात्मा तिम्रो हो, त्यो परमात्मा गरिबको पनि हो । परमात्मा सबैको हो भनिएको छ- 'आत्मा नै परमात्मा हो ।' जब तिमीले परमात्मालाई भिन्न स्थान दिएर राखेका छौ भने पाप किन गर्दछौ ? जब परमात्मा तिमी भिन्न छ भने परमात्माको आँखामा धुलो हाल्ने काम किन गर्दछौ ? स्मरण गर, तपाईंको आत्मा तपाईंको असल र खराब कर्मका साक्षी हुन् ।

यदि हामी कसैलाई ठग्ने या धोका दिने सोचमा छौ भने हामी आफैलाई ठग्दैछौं । व्यक्ति सम्झन्छ- मैले अरूलाई जालमा फसाएँ, भगवान भन्नु हुन्छ- तिमीले कसैलाई फँसाउन सक्दैनौं, सिवाय आफूवाहेक ।

मानिसहरू स-साना कुराहरू चोर्ने गर्छन् । त्यसपछि उसले जतिसुकै दान पुण्य गरे पनि मनमा चोरीको डर हट्दैन । यदि भावना पवित्र भएन भने लाखौं रूपैयाँ दान दिँदा पनि त्यो दान बन्दैन ।

ठूलो तपस्याले ८४ लाख जुनी चहाउँ यो अनमोल मानव जीवन मिलेको छ । अरूलाई धोका दिएर जीवन व्यर्थ गुमाउनुहुँदैन । दीन-दुःखीहरूलाई दुःख दिनुहुँदैन । जहाँसम्म हुनसक्छ, शरीरबाट दीन-दुःखीको सेवा गर्नुपर्छ । भोकाएकालाई भोजन, तिर्खाएकालाई पानी, नांगालाई वस्त्र दिएर पुण्यको भागी बन्नुपर्छ । अपांग र अशक्तहरूलाई सही बाटो देखाएर उनीहरूको समस्यालाई कम गर्ने प्रयास गर्नुपर्छ । बूढाबूढी तथा रोगीहरूको सेवा गरेर यस मानव शरीरलाई सार्थक बनाउने प्रयास गर्नुपर्छ ।